

s názvom *Český exil v Austrálii (1948 – 1989)* sa zaoberá doteraz ešte stále málo preskúmanou problematikou českého, poťažmo československého exilu po nástupe komunistického režimu v Československu.

Výskum exilovej problematiky je pre českých i slovenských bádateľov značne komplikovaný najmä z dôvodu finančnej náročnosti výskumu, ako aj nedostupnosti a veľkej fragmentárnosti prameňov, preto treba snahu autorov vysporiadať sa práve s touto témou oceniť. Navyše, o to viac, ak bola predmetom ich záujmu práve Austrália, krajina, z pohľadu vtedajších československých exilových centier, ale aj súčasnej českej a slovenskej historiografie, stojaca zdanlivo na periférii. Pretože práve tam žila a pôsobila značne rozsiahla komunita českých a slovenských krajanov – po februári 1948 priamo na tento odľahlý kontinent zamierilo vyše 10 000 utečencov z Československa.

Anotovaná kniha je rozdelená na sedem kapitol. Prvé tri z nich sú rozsahom kratšie a autori v nich opisujú prvotné zoznámenie sa niekoľkých českých a slovenských cestovateľov, prírodovedcov a misionárov s austrálskou krajinou v 19. a prvej polovici 20. storočia. Následne sa venujú premenám povojnovej austrálskej imigračnej politiky, zo začiatku otvorenej k utečencom hľadáajúcim politický azyl, no neskôr (už od roku 1952) čoraz viac reštriktívnej a regulujúcej príchod ďalších imigrantov. Ďalej aspoň v krátkosti oboznamujú čitateľa aj s problémami integrácie Východo- a Stredoeurópanov do austrálskej spoločnosti, pričom si všímajú aj značne nedôverčivý postoj austrálskych médií a občanov voči novopríchodzím utečencom, ktorých vnímali ako neželaných hostí, čo im značne sťažovalo prvé roky života v novej krajine.

Jadro práce a jej najväčšiu časť však tvoria zvyšné kapitoly, ktoré sú venované osobnostiam, štruktúre a aktivitám jednotlivých organizácií českého, resp. československého exilu v Austrálii v rokoch 1948 – 1989.

Najmä štvrtá kapitola prehľadne popisuje vznik a činnosť množstva rôznych organizácií a spoločností (nielen politických, ale aj kultúrnych, náboženských či telovýchovných) založených československými krajanmi, z ktorých treba na prvom mieste spomenúť Ústredie československých demokratických organizácií v Austrálii a na Novom Zélande, teda organizáciu, ktorá mala ambíciu reprezentovať všetkých Čechov, Slovákov a (Podkarpatských) Rusínov na austrálskom kontinente. No najzaujímavejšou časťou tejto kapitoly nie je popis štruktúry českého exilu, ale predovšetkým porovnanie mentalít pofebruárových a poaugustových emigrantských skupín a ich vzájomný konflikt, do ktorého sa premietli najmä rozdielne životné skúsenosti, čo malo mimoriadny vplyv na politické aktivity a ciele exilových organizácií v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch.

Piata kapitola sa zaoberá predovšetkým politickými aktivitami exilových organizácií, ktorých hlavným cieľom bol boj proti komunistickému režimu v Československu a najčastejšou činnosťou bolo upozorňovanie austrálskej vlády a občanov (a potenciálne aj svetovej verejnosti) na zločiny komunistických režimov nielen v Československu, ale i v celom tzv. východnom bloku. Istou slabinou tejto kapitoly však je, že si okrem popisu zorganizovaných protestných akcií a demonštrácií, príp. pripomenutia si významných československých výročí, nekládla otázky aj ohľadom úspešnosti týchto aktivít. A to nielen ako boli dané akcie ho-

dnotené v rámci emigrantskej komunity, príp. v rámci jednotlivých exilových organizácií, ale aj ako boli podobné aktivity úspešné v porovnaní s aktivitami iných emigrantských spolkov v Kanade, USA alebo v západnej Európe.

Posledné dve kapitoly práce sa venujú rozmanitým kultúrnym aktivitám exilových organizácií. Autori v šiestej kapitole podrobne mapujú a hodnotia československú exilovú tlač v Austrálii vrátane náboženských, telovýchovných a humoristických periodík. V siedmej stati popisujú azda najvýznamnejšie kultúrne udalosti usporiadané československou komunitou včítane rozhlasového vysielania, organizovania výstav a divadelných predstavení či vedeckých podujatí.

Obe state sú však, podobne ako piata kapitola, do veľkej miery popisné a absentuje v nich hlbšia analýza. V prípade tlače nie je zodpovedaná predovšetkým otázka, do akej miery formovali ústredné časopisy exilových organizácií postoje československých krajanov a absentuje i hodnotenie, ako boli tieto časopisy úspešné v porovnaní s ostatnými československými exilovými periodikami v zahraničí.

Napriek uvedeným výhradám je treba túto prvú syntetickú prácu o českom exile v Austrálii oceniť a dať do pozornosti aj slovenským bádateľom, keďže navzdor jej názvu autori neopomenuli ani slovenských zástupcov pôsobiacich v spoločných československých organizáciách. Celkovo je tak kniha hodnotným príspevkom k výskumu exilovej problematiky.

Filip Pavčík

1848 – 1945

MOLDA, Rastislav. *IDEÁLNY OBRAZ NÁRODA. Stereotypizácia uhorských národností v slovenskej cestopisnej a národopisnej literatúre 19. storočia*. Bratislava: Matica Slovenská, 2015, 279 s. ISBN 9788081281532.

Rastislav Molda, absolvent Katolíckej univerzity v Ružomberku, pracovník Historického ústavu Matice slovenskej v Martine sa vo svojej monografii *Ideálny obraz národa* venuje pomerne málo prebádanéj problematike stereotypov, pričom ich skúma v slovenskej cestopisnej a národopisnej literatúre v 19. storočí. Gro práce je teda zamerané na výskum národa, etnika a s nimi spojenými stereotypmi v priestore Uhorska. Cieľom je poukázať na to, akým spôsobom vplývali na vývin národných identít.

Samotnými stereotypmi, či už z hľadiska etnologického, alebo historického, sa u nás zaoberá niekoľko odborníkov. Autor im dáva priestor v úvode knihy (či už ide o etnologičku Evu Krekovičovou, historičku Gabrielu Dudekovú, alebo historikov Henricha Jakubíka a Petra Šoltéša). Monografiu môžeme rozdeliť na niekoľko celkov, pričom v prvom, teoretickom, sa autor venuje východiskám výskumu a metodológii. Pri skúmaní samotného stavu bádania stereotypov, cestopisnej a národopisnej literatúry nezostáva len na Slovensku, ale všima si aj zahraničných autorov. K slovu sa tak dostanú nielen nemecky píšuci autori, ale aj českí a poľskí. K analýze zložitej problematiky stereotypov pristupuje transdisciplinárne: na pomoc histórii, preto prichádza najmä etnológia, ale i sociológia, jazykoveda, kultúrna antropológia a iné oblasti vedy. Skúmanie primárnych a sekundárnych

textov popredných činiteľov slovenského národného hnutia tvorí nosný pilier monografie. Hlavnými stavebnými materiálmi sú termíny ako stereotyp, národ a etnikum. Prvý z týchto termínov autor náležite charakterizuje. Podrobne sa venuje samotnému vzniku termínu od jeho prvého použitia Walterom Lippmanom v roku 1922, cez jeho rôzne interpretácie a doplnenia až k dnešnej charakteristike pojmu. Nevynecháva pritom ani tuzemskú interpretáciu už spomínanej Evy Krekovičovej. Molda v krátkosti definuje delenie stereotypov na autostereotypy a heterostereotypy, pričom tieto pojmy sú v jeho monografii, spolu s národom a etnikom, najfrekvencovanejšie. Je však škoda, že tieto ďalšie dva pojmy bližšie necharakterizuje. Striedavo používa pojem etnikum a národ, pričom medzi nimi nie celkom jasne vymedzuje hranice. V niektorých pasážach monografie je to pochopiteľné, pretože autor za seba nechá hovoriť dobový prameň, ktorý v minulosti chápal národ inak ako dnes. Preto je samozrejme napríklad to, že v prácach zo začiatku 18. storočia hovoria ich autori o „*hlavných uhorských národoch*“ (s. 37) alebo že Slováci v Uhorsku prežívali „*tisícročný národný útlak*“ (s. 91). Autor však používa pojem národ aj v pasážach, kde je prinajmenšom diskutabilný: „*Pri výskume etnických stereotypov uhorských národností...*“ (s. 11) „*...súťaživosť národností Uhorska*“ (s. 160). Práve kvôli tomu by bolo prínosné, keby autor spolu s pojmom stereotyp načrtnol aj niektorú z národných teórií. Pre čitateľa by bol text o to zrozumiteľnejší. Problematika vzniku národov je v historiografii mimoriadne frekvencovaná.

V ďalšej časti monografie autor rozoberá dobové teórie o tzv. národnom charaktere. Na konci 18. a začiatkom 19. storočia vznikali v Habsburskej monarchii

práce, ktorých cieľom bolo spoznať provincie monarchie za účelom jej modernizácie. Okrem iného skúmali aj jazykové a náboženské pomery v krajine. Tieto práce sa neskôr vyvinuli do štatistiky. Podľa dobových štatistických prác sa etniká na území Uhorska odlišovali nielen rečou, ale i fyzickými danosťami, morálkou a spôsobom života. Autori týmto etnikám priradovali fyziognomické a mentálne vlastnosti a normy správania a vyzdvihovali také javy, ktoré sa nevzťahovali na tú-ktorú spoločnosť ako na celok, no i napriek tomu sa pre ňu stali charakteristickými. Tým pridali obyvateľom Uhorska národný charakter. Ten samozrejme zovšeobecňoval a zjednodušoval zložitú problematiku. Podľa autora práve tieto štatistické práce stoja za masovým rozšírením stereotypov.

V nasledujúcej najobsiahlejšej pasáži monografie sa autor venuje konkrétnym notoricky známym stereotypom, z ktorých mnohé žijú v laickej verejnosti dodnes. V kapitole o autostereotypoch Slovákov rozoberá známy obraz chudobného, ale pohostinného národa, ktorý tisícročie trpí a je utláčaný, národa, ktorý je plebejský, bohabojný, pracovitý, pijanský, no dobrosrdečný a mierumilovný. Venuje sa niekoľkým hlavným širiteľom týchto ideí, ako sú napr. Čaplovič, Kollár, Štúr a mnohí iní. Skúma, kde a prečo sa tieto stereotypy šíria. Každý z nich samozrejme koexistuje aj so stereotypmi o iných, s takzvanými heterostereotypmi. V kapitolách o heterostereotypoch Maďarov analyzuje obraz lenivého národa, ktorý je vášnivý a horkokrvný, no i agresívny a násilnícky. Židom slovenské heterostereotypy prisúdili obraz krčmárov, úžerníkov a nenásytných obchodníkov. Nemci, podobne ako Maďari dostali násilnícku povahu. Rómov Slováci škatulkovali ako zlodejov a hudobníkov.

Práca Richarda Moldu je postavená na pevnej základni pozostávajúcej z archívnych prameňov a veľkého množstva sekundárnej literatúry. Jej prínos spočíva hlavne v tom, že téma, ktorej sa venuje, je pomerne neprebádaná a hlavne originálna. Autor splňa ciele, ktoré si v úvode diela stanovil. Bolo by zaujímavé, keby sa pre porovnanie podrobnejšie venoval aj autostereotypom Maďarov, Nemcov a Židov, to by však vzhľadom na stanovený rozsah práce zrejme nebolo možné. Okrem historikov práca určite zaujme aj etnológov, sociológov a v neposlednom rade aj širokú verejnosť. V dnešnej dobe opätovného nárastu nacionalizmu a s ním spätého používania stereotypizácie je monografia mimoriadne aktuálna. Preto ju hodnotím nanajvýš pozitívne a teším sa na prípadné ďalšie monografie autora.

Mário Wittman

Po roku 1945

BAKA, Igor – MASKALÍK, Alex – MEDVECKÝ, Matej – MINAŘÍK, Pavel. *VOJENSKÉ DEJINY SLOVENSKA. VII: zväzok (1968 – 1992)*. Bratislava: Magnet Press, 2016, 360 s. ISBN 9788089169344.

Ešte v roku 1993 naplánoval Vojenský historický ústav projekt, ktorý by v siedmich zväzkoch sumarizoval doterajšie historické poznatky a syntetizoval výsledky vojensko-historického bádania. Prvý zväzok vyšiel ešte v roku 1994. Projekt sa napokon v roku 2016 zavŕšil vydaním siedmeho zväzku tohto edičného plánu: *Vojenské dejiny Slovenska VII. (1968 –*

1992). Na jednotlivých monografiách pracovali poprední historici, zameriavajúci sa na konkrétne obdobia. Siedmy zväzok vznikol pod autorskou taktovkou Igor Baka, Alex Maskalík, Pavel Minařík a Matej Medvecký.

Táto obsiahla, veľmi podrobná a faktmi preplnená 360 stranová monografia je rozčlenená chronologicky do troch väčších kapitol. Ako rozdeľovacie medzinky pritom slúžia zásadné vnútropolitické udalosti, ktoré mali významný vplyv i na dianie v armáde. Kapitoly sa tak postupne venujú obdobiu medzi augustom 1968 a novembrom 1971, novembrom 1971 a novembrom 1989 a nakoniec novembrom 1989 až decembrom 1992. Celá monografia, ako i edičný plán tak končí zánikom československej armády a rozdelením Československa 1. januára 1993.

Prvá kapitola sa na viac ako 50 stranách zaoberá vojenskými aspektmi nástupu „normalizácie“. Armáda pritom v tomto období zohrávala kľúčovú úlohu, keďže mala byť jedným z nástrojov na potlačenie nepokojov, ktoré by boli namierené proti procesu reštaurácie moci po „pražskej jari“ v roku 1968. Okrem reorganizácie armády sa autori v tejto kapitole venujú napríklad i rozmiestneniu sovietskych vojsk na Slovensku.

Najrozsiahlejšou, čo do počtu strán i obdobia, ktorému sa venuje, je druhá kapitola. Celkom 20 podkapitol mapuje takmer 20 rokov vývoja vojenstva na Slovensku. Problematika je pritom zasadená do kontextu súperenia veľmocí bipolárneho sveta, v ktorom sa snažila ČSSR priniesť (samozrejme v intenciách sovietskej politiky) vlastnú iniciatívu na zmiernenie napätia v stredovýchodnej Európe. Okrem toho autori tiež akcentujú prehlbovanie tylového a logistického významu Slovenska v koncepcii Československej ľudovej armády

(ČSĽA). Vynechané neboli ani také aspekty vojenských dejín, ako sú zbrojársky priemysel či branná príprava obyvateľstva. Samozrejmosťou sú kapitoly o kádrovej výstavbe ČSĽA a politickej výchove jej príslušníkov.

Tretia kapitola je znova o poznanie kratšia. Na 84 stranách zachytáva krátke obdobie troch rokov. Ide však o možno jedno z najdynamickejších období. Autori postrehli prevratné zmeny, ku ktorým došlo v armáde jednak kvôli zahranično-politickej situácii (pád komunistického bloku a rozpad Varšavskej zmluvy) a jednak kvôli turbulentnému vývoju na domácej politickej scéne (budovanie demokratického systému, federalizácia). Armáda ČSFR sa v tomto období snažila pripraviť a prijať novú vojenskú doktrínu, ktorá by tieto zmeny reflektovala. Podobne ako pri dvoch predchádzajúcich kapitolách, pozornosť autorov nie je namierená len výlučne na vývoj armády, ale i na vývoj ostatných ozbrojených zložiek a organizácií a zasadenie problematiky do dobového a geopolitického kontextu.

Okrem toho je súčasťou práce úvod a záver, autorom ktorých je Igor Baka. V úvode stručne predstavil projekt vo-

jenských dejín Slovenska, potom i samotnú monografiu a to, čo môže čitateľ v jednotlivých kapitolách nájsť. V závere stručne zhrnul celkový vývoj vojenských dejín Slovenska v rokoch 1968 – 1992.

Súčasťou knihy je i anglické resumé, zoznam použitých skratiek a podrobný zoznam použitých prameňov a literatúry. Medzi prílohami nechýba prehľad generálov čs. armády slovenskej národnosti, prehľad o menovaní Slovákov do hodností generálov a obsadenie najdôležitejších funkcií v jednotlivých súčiastiach armády na Slovensku. Všetko, pochopiteľne, vymedzené rokmi 1968 až 1992.

Prezentovaná monografia je na vysokej odbornej úrovni a výborne zvládnutá aj po grafickej stránke. Jej súčasťou je množstvo unikátnych fotografií a prehľadných tabuliek dopĺňajúcich informácie z textu. Pôvodným zámerom autorov bolo sumarizovať doterajšie historické poznatky. Ako však Igor Baka v úvode upozorňuje, vzhľadom k absencii viacerých čiastkových podkladových odborných textov museli autori sami čiastočne realizovať i primárny archívny výskum.

Jakub Drábik